

Venäläisen elokuvan historia epäonnistuu

Birgit Beumers (2009) *A History of Russian Cinema*. Oxford & New York: Berg, 328 s.

Venäläisen elokuvan historiaa englanniksi on saatu odottaa puoli vuosisataa. Birgit Beumersin uudella teoksella onkin poikkeuksellisen suuret paineet niskassaan. Jay Leydan monumentaalinen *Kino: A History of the Russian and Soviet Film* (1960) on usean sukupolven käsissä hiirenkorville kulunut klassikko ja edelleen mitä suositeltavinta lukemista. Sen jälkeen on kuitenkin tapahtunut paljon: Neuvostoliiton romahtaminen on asettanut aiempien vuosikymmenten perinnön uuteen valoon, venäläisestä elokuvasta on saatu tietää lisää sitä myötä, kun se on sekä kotimaassaan että lännessä noussut muodikkaaksi tutkimuskohteeksi, ja ennen kaikkea elokuvan historia itse on rikastunut viidellä kiinnostavalla vuosikymmenellä. Päivitystä siis kaivataan. Venäjäksi erinomainen sellainen saatiin muutama vuosi sitten, kun sikäläisten tutkijoiden *grand old lady* Neja Zorkaja sai lähes kuolinvuoteellaan julkaistuksi oman elävän ja omakohtaisen yhteenvetonsa *Istorija sovet'skogo kino* (2005).

Nämä jättiläiset olkansa takana Beumers on ottanut huomattavasti vaatimattomamman tavoitteen ja kirjoittanut suppean ja asiallisen yleisesityksen, joka lienee tarkoitettu ensisijaisesti opetuskäyttöön. Bristolin yliopistossa vaikuttava Birgit Beumers kuuluu brittiläis-amerikkalaiseen, lähinnä slavisteista ja historioitsijoista koostuvaan kulttuurintutkijaporukkaan, jonka piirissä on 1980-luvulta lähtien kirjoitettu ahkerasti venäläisestä elokuvasta. Tästä joukosta Beumers on ansioitunut ennen kaikkea nykyelokuvan asiantuntijana ja muun muassa mainion populaariteollisuuden *Kinokultura*-verkkolehden toimittajana (www.kinokultura.com).

Aluksi pitää kyseenalaistaa lähtökohdat: miksi rima on asetettu näin matalalle – eikö pitkän odotuksen jälkeen olisi tarvittu enemmän kuin pelkkä taskukirja? Selvimpiä vertailukohtia kolmesataasivuiselle pokkarille ovat Routledgen *National Cinemas*

-sarjan kirjaset, joiden joukossa on oikein onnistuneitakin, mutta ei ole lainkaan yksiselitteistä, että suuntaus kohti aina vain ohuempia kirjoja on merkki edistyksestä. Haaveilen, että joku kirjoittaa englanniksi vielä muhkean, mielellään moniosaisen venäläisen elokuvan historian, joka kattaisi myös dokumentti-, animaatio- ja lyhytelokuvien vaiheet. Mutta se ei kuulu tähän, sillä puhtaasti omien lupauksiensakin valossa tarkasteltuna *A History of Russian Cinema* on aika karmea kirja.

Yleisesitys on historiankirjoituksen vaikeimpia lajeja – kuinka olla kattava ja samalla luettava, kuinka välttää ylimalkaisuus sortumatta faktatietojen luettelemiseen? Kun käytettävissä on vähän sivuja, on sallittua karsia yksityiskohdissa ja keskittyä päälinjojen välittämiseen havainnollisessa ja tarinallisessa muodossa. Beumers on valinnut toisin, sillä hän on halunnut kaikki näkemänsä elokuvat mukaan. Hänen kunnia-akseen on sentään sanottava, että yllättävän paljon kirjaan on mahtunutkin, eikä mieleen tule kovinkaan montaa elokuvaa, ihmistä tai ilmiötä, jonka puuttumista pitäisi harmitella. Venäläisen elokuvan periodit saavat myös suhteellisen tasapuolisesti sivuja, joten tämäntapaisia kirjoja usein vaivaava uusimpien vaiheiden ylikorostuminen vältetään. Kaikki muu kirjassa vuotaa pahasti.

Nähdäkseni ongelmat palautuvat Beumersin valitsemaan käsittelytapaan, joka on hyvin teoslähtöinen. Tämä taas istuu huonosti kulttuurintutkimukselliseen painotukseen, joka haluaa tarkastella elokuvia aikansa yhteiskunnallista ja kulttuurista viitekehystä vasten. Kirja on jaoteltu lukuihin poliittisen historian totunnaisiin periodeihin, ja luvut alkavat parin sivun koulukirjamaisilla taustaluvuilla, joiden tehtävä on, kuten sanonta kuuluu, sitoa elokuvat historiallis-yhteiskunnalliseen taustaan. Tavoite jää toteutumatta, sillä se mitä seuraa, on vain eri tavoin sommiteltuja elokuvaletteiloita.

Teoksista Beumers kertoo juonen, usein hyvin yksityiskohtaisesti, käänteitä ja henkilöitä ladellen. Sekaan on heitelty irrallista triviaa esimerkiksi siitä, mistä teattereista näyttelijät on haalittu, ja juonitiivistelmää seuravat usein lauseen tai parin hajanaiset huomiot milloin mistäkin elokuvan aspektista – joskus Beumers puuttuu muoto-

kieleen, joskus tematiikkaan, ja usein hän pyrkii tekemään myös tulkintoja, missä lyhyt muoto väistämättä johtaa uskomattomiin latteuksiin. Enimmäkseen kirja etenee siis yksityiskohdilla näpertelevien synopsisien uuvuttavana ketjuna vailla havainnollisia yleistyksiä ja kokonaiskuva. Beumers ei siis esimerkiksi kerro, millä perusteella jokin elokuva on kirjaan valittu. Ensikosketusta aiheeseen ottavalle opiskelijalle jäänee epäselväksi onko kuvailtu teos taiteellisesti merkittävä, edustaako se esimerkkinä jotakin yleisempää trendiä vai kuvastaako se ehkä kiinnostavasti aikansa yhteiskunnallisia jännitteitä. Elokuviin luonteesta ja merkityksestä ei Beumersin kuvauksista saa minkäänlaista käsitystä.

Edelleen, joissakin luvuissa elokuvia on ryhmitelty ohjaajittain, toisaalla taas menään lajityypeittäin tai teemoittain. En kuulu ollenkaan niihin, joiden mukaan elokuvan historiaa pitäisi aina kirjoittaa tekijälähtöisesti. Mutta jos tästä näkökulmasta luovutaan, olisi siinä syytä olla johdonmukainen, sillä sekamalli tekee hallaa kaikille näkökulmille ja koulukunnille. Luulen, että kirjasta välittyvä kuva on syntynyt osin vahingossa, sillä Beumersin luokittelut ovat välillä hiuksia nostattavia: 1920-luvun montaa-sielokuvan ohjaaja-teoreetikot saavat tietysti omat alalukunsa, mutta Stalinin ajan elokuvalla ei ilmeisesti ollut tekijöitä lainkaan, sillä Boris Barnetin, Juli Raizmanin ja Mark Donskoin elokuvat on tungettu propagandan lajeja eritteleviin alalukuihin; Brežnevin kaudelta (1967–82) Beumers on löytänyt kaksi ”lahjasta auteur-elokuvan tekijää” Andrei Tarkovskin ja Nikita Mihalkovin, ja koko muu neuvostoelokuvan uusi aalto on siroteltu sinne tänne: yleensä piinattuna tekijä-ohjaajana pidetty Vasili Šukšin löytyy luvusta ”mainstream-elokuva pelaa varman päälle”, ja Gleb Panfilovin hyllytetty art-house-klassikko *Teema* (1979) on löytänyt seuraa Eldar Rjazanovin suosikkikomediasta *Kohtalon ivaa* (1975) otsikolla ”sosiaalista kritiikkiä”. Käsittelyä jäsentävien periaatteiden mieltävaltaisuus on vääntänyt venäläisen elokuvan historian tunnistamattomaan muotoon.

Beumersilla ei ole riittänyt rohkeutta valita näkökulmaansa. Hän yrittää pienesä sivumäärässä pitää niin montaa palloa ilmassa, että lopputulemaksi jää huhtaus

tekele, jonka pelkään olevan nimenomaan oppikirjana käyttökelvoton. Silti kirjalle kai paremman puutteessa on pakko ennustaa tulevaisuutta opintovaatimuksissa. Tehtävä olisi edellyttänyt suurempaa vastuuta sekä kirjoittajalta että kustantajalta, sillä ikävintä huonoissa kirjoissa on, että niillä on taipumus täyttää aukko pitkäksi aikaa. On todella sääli, jos uutta yritystä saadaan tämän takia odottaa taas vuosikausia.

Lauri Piispa